

AZ 1956-OS KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETBEOSZTÁSI REFORMTERV FÖLDRAJZI KÉRDÉSEI

HAJDÚ ZOLTÁN

Az 1956-os területrendezési reformterv problematikája sokféle szempontból vizsgálható. Külön elemzést igényelnének a köztörténeti, politikai, közigazgatás-politikai, gazdaságpolitikai, párttörténeti, káderpolitikai és elmélettörténeti összefüggései. Az eddig megjelent értékelések egy része visszaemlékezés jellegű momentumokat tartalmaz, a szerzők tevékeny közreműködői voltak a terv kidolgozásának (Beér 1962, Bora 1960, Markos 1962). Hencz A. irodalmi feldolgozások alapján követi nyomon az eseményeket, értékeli, összegzi a történeteket (Hencz 1973).

Ebben a tanulmányban arra vállalkozom, hogy a számomra biztosított és engedélyezett levéltári források¹, a megjelent párthatározatok, a korabeli elemzések és napi sajtó alapján — korántsem végleges érvényű — összegzést adjak az 1956-os területrendezési reformfolyamatról. *Az elemzés során kitüntetett figyelmet fordítottam a területi, földrajzi összefüggések értékelésére.*

Az 1956-os területrendezési terv közigazgatási-területszervezési előzményei

Az 1956-os területrendezési terv közigazgatási-területszervezési előzményei, problémái az 1949-50-es közigazgatási területi reformhoz kapcsolódnak. 1949-ben a reform kidolgozásakor a pártvezetésen belül is vita bontakozott ki a megyék és járások számát illetően. Voltak, akik 7-9 megyében gondolkodtak, s készen volt egy 12 megyés tervezet is. Az 1950-es megye- és járásreform valójában csak területi korrekciókra szorítkozott (Katona — Szamel 1949, Kolozsvár — Szamel 1950). Az az alapelv érvényesült, hogy a lehetőségek szerint a korábbi területi struktúrát kell alapul venni, csak a kirívó területi aránytalanságokat kell megszüntetni. Az 1950-es reform „nem forgatta fel” az ország közigazgatási területbeosztását, a stabilitás, az irányíthatóság, az ellenőrizhetőség befolyásolta a döntéseket. Az 1950-es reform eldöntötte a vitát, de korántsem zárta le végérvényesen.

A megyék területi reformjának ügye már 1953-ban felvetődött. Gerő Ernő vezetésével egy bizottság alakult, amely áttekintette a megyék helyzetét². A bizottság több változatban (6, 9, 10 megyés) áttekintette a területi reformelképzeléseket s végül 1953. VI. 5-én állást foglalt a 10 megyés rendszer mellett. Az új területi beosztás 1955. I. 1-én lépett volna életbe, de a belső gazdasági, politikai nehézségek miatt levették a napirendről.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy az 1956-os területi reformterv nem egy hirtelen, meggondolatlan politikai döntés eredménye — mint ahogy a legtöbbször értékelik —, hanem közvetlen folytatása az 1949-50-ben elhalasztott reformnak, s szervesen kapcsolódott az 1953-as, részletesen kidolgozott közigazgatási reformkoncepcióhoz.

A területrendezési terv politikai háttere

1953 nyarán megkezdődött az MDP addigi politikai irányvonalának felülvizsgálata. A politikai irányvonal változása sok tekintetben és területen érintette az államigazgatást és az állami apparátust is. Megalakult a Racionalizálási Kormánybizottság (1953-1955), s megindult a működő struktúrák egyfajta kritikai áttekintése.

Az MDP 1954. május 24-e és május 30-a között megtartott III. kongresszusa napirendre tűzte a szocializmus építésének, a népi demokrácia tíz esztendejének elemzését és a soron következő feladatok megvalósításának kérdéseit³. Rákosi Mátyás előadói beszédében érintette az államigazgatás problémáit, s az eredmények bemutatásán túl kritikusan foglalkozott az államigazgatással: „Az államapparátus nagyon felduzzadt, költségessé vált, megnőtt benne a bürokratizmus, munkája számos esetben elszakadt az élettől és főleg határozatok, utasítások gyártásában merül ki, melyek gyakran papíron maradnak. Mindez parancsolóan megköveteli, hogy olyan rendszabályokat foganatosítsunk, melyek az államigazgatást egyszerűbbé, olcsóbbá teszik, közelebb hozzák a dolgozó tömegekhez, csökkentik a túlzott centralizációt és harcolnak a bürokratizmus minden formája ellen”⁴.

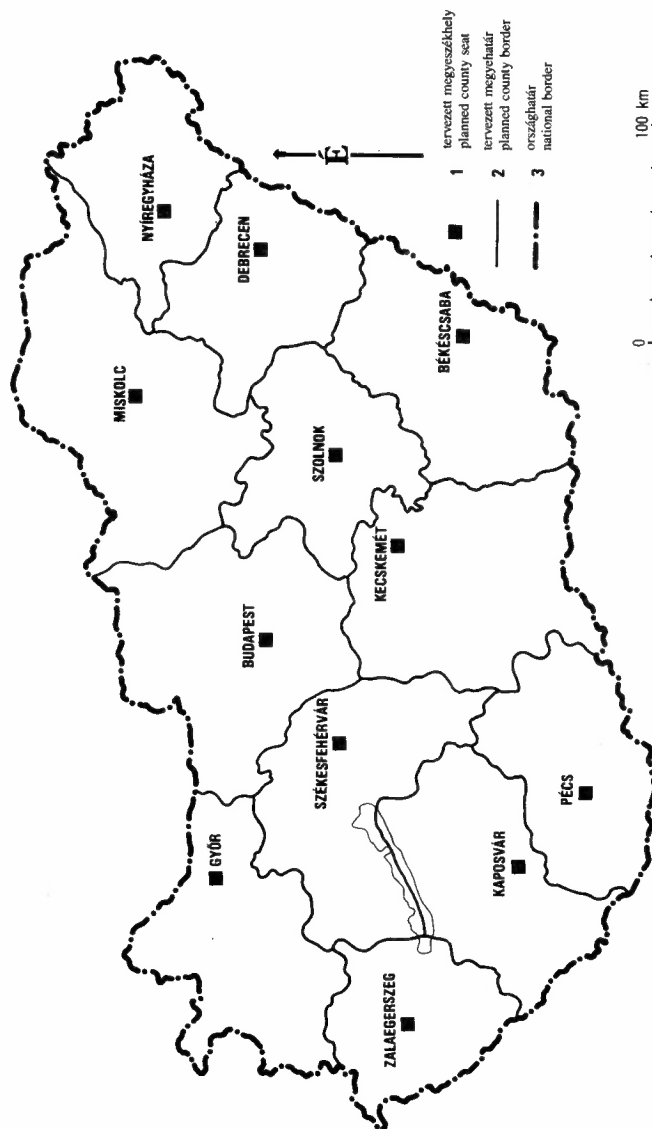
Nagy Imre 1953. július 4-től miniszterelnöki posztot töltött be, s ez a funkciója szinte determinálta arra, hogy „Az államigazgatás és a tanácsok feladatai” c. napirend előadója legyen⁵. A helyi tanácsok létrehozását Nagy a magyar nép életének történelmi jelentőségű eseményeként értékelte, ugyanakkor érzékeltette — néha egészen szenvedélyesen — a tanácsrendszer felépítésében és főleg működésében jelentkező hibákat, hiányosságokat. Megígérte a túlzott központosítás megszüntetését, az egész apparátus racionalizálását és csökkentését. A területi igazgatás vonatkozásában állást foglalt a járások és a járási tanácsok megerősítése mellett, s ezt a „túlságosan felduzzadt megyei apparátus terhére” kívánta megvalósítani. Új alapokra akarta helyezni a helyi tanácsok gazdálkodását és a gazdálkodó szervezetekhez fűződő viszonyát.

Az 1954-ben kibontakozó jogalkotói folyamat a kongresszus határozataira támaszkodott, s a munka legfontosabb eredménye az 1954. szeptember 25-én életbelépett X. törvény, az ún. második tanácstörvény lett.

A közigazgatási területi reformtervek kidolgozása

1955 nyarától felerősödött a közigazgatási területbeosztás problematikájával foglalkozók igénye az új területi reform előkészítésére. A közigazgatási területbeosztással kapcsolatos szakirodalomban egyre nagyobb helyet kapott a közigazgatási területszervezéssel kapcsolatos kérdéskör, tudományos konferenciákat rendeztek⁶.

1955 őszétől kezdve szűk körben megkezdődött a közigazgatási reform előkészítése. Az 1955 decemberi járásmegszüntetések (balatonfüredi, csongrádi, dunavecsei, kemecsei, nagylétai, ricsei, sárospataki, villányi) már kísérletnek, a területi reformra való felkészülésnek tekinthetők. A 8 járás megszüntetésével akarták felmérni a lehetséges megtakarításokat. Úgy vélték, hogy a 8 járás felszámolásával 400 igazgatási dolgozó szabadul fel, csak a tanácsoknál 24 millió forintos megtakarítás jelentkezik, s 400 hivatali helyiség használható fel más célokra. A reformterv későbbi hatékonysági megtakarítási számításai a 8 járás adatait vették alapul⁷.

Megyerendezési terv
Planned county breakdown
1. ÁBRA

Rajz Dr. Kaiser Miklósné

Apró Antal PB tag, miniszterelnök-helyettes vezetésével egy nagyon szűkkörű csoport abszolút titokban megkezdte a közigazgatási területi reform előkészítését. Az első tervek 1956 április elejére elkészültek⁸. A „megyeösszevonási terv” az MDP III. kongresszusának határozataiból kiindulva a megyék számának 12-re való csökkentését tűzte ki célul. A csökkentést a közigazgatási területbeosztás elaprózott jellegével, magas létszám- és költségigényével indokolták. A nagyobb megyék (Pest, Bács, Borsod) munkája azt bizonyítja, hogy a nagyobb terület és nagyobb népességszám nem akadály a hatékony munkának. A kevesebb megyét jobban el lehet látni a megnövekedett feladatok ellátására alkalmas káderekkel. A megyékben feleslegessé váló, de vezetésre alkalmas emberekkel pedig a járási párt- és tanácsi apparátust lehetne megerősíteni. A megyeszékhelyek számának csökkentése lehetőséget adna a megmaradó székhelyek gyorsabb ütemű fejlesztésére, a kommunális ellátás javítására.

Figyelemre méltó a reformterv nemzetközi kitekintése: az utóbbi években a Szovjetunió és a többi népi demokratikus állam is nagyobb összevonásokat hajtott végre a megyei szintű területi struktúrájában. Mi rendelkezünk a legkisebb megyékkel, pedig közlekedési és telefonellátottságunk lényegesen jobb, mint pl. Romániáé vagy Lengyelorszáé.

Az új területi rend (1. ábra, 1. táblázat) az előterjesztés szerint 50 %-os költségvetési megtakarítást eredményezne, s reálisabban tükrözné a területi kapcsolatokat. Az új megyehatárok kialakítása néhány járás megszüntetését is maga után vonja. A járáshatárok korrekcióját a megyerendezéssel egyidőben kell végrehajtani.

1. táblázat

A 12 megyés ország főbb területi adatairól (előzetes számítások alapján)

Megye	Terület ezer kh	Lakosság ezer fő	Járások száma	Városok száma	Községek száma	Tanácsok járási átlaga
Baranya	1180	470	9	4	323	36
Békés	1410	610	8	6	110	14
Borsod	1870	840	14	6	447	32
Fejér	1290	510	10	4	226	23
Győr	1400	680	10	7	356	36
Hajdú	1000	400	6	3	90	15
Kiskun	1960	780	8	6	132	16
Pest	1620	950	14	8	329	23
Somogy	1300	460	9	1	286	32
Szabolcs	1040	560	9	1	236	26
Szolnok	1110	510	6	8	88	4
Zala	1050	460	8	3	392	47

Tehát az előkészítés első szakaszában részletekbemenően kidolgozták a területi reform főbb összetevőit. Az indoklás sokféle elemet — néha ellentmondásokat is — hordozott. Egy későbbi koncepció, egy komplett „megyeösszevonási terv” indult vitára a legmagasabb fórumok felé

Az MDP Politikai Bizottsága 1956. május 4-i ülésén vitatta meg a megyei beosztás reformjára vonatkozó tervezetet⁹. Határozatában kimondta, hogy elvileg elfogadja a megyék számának legalább 12-re, a járásoknak 100-ra, a budapesti kerületeknek pedig 14-re való csökkentését. A budapesti kerületek összevonására vonatkozó javaslatot június 30-ig, a megyék és járások összevonásával kapcsolatos konkrét terveket pedig november 1-ig kell kidolgozni. A PB határozata szerint a végrehajtás módjára vonatkozó konkrét javaslatot — a megfelelő szakemberek bevonásával — egy állami bizottság dolgozza ki. A területi reformmal párhuzamosan ki kell dolgozni a megyei és járási szervek önállóságát növelő és biztosító intézkedéseket is.

A PB határozat tovább megy, mint az eredeti előterjesztés, a megyerendezést összekapcsolja egy szisztematikus járásrendezéssel és meghatározza a budapesti kerületek összevonásának irányait is. A keretjellegű határozat lehetőséget adott a szakmai szempontok érvényesülésének is.

Gerő Ernő nem vett részt a PB ülésén, ezért utólag, írásban fejtette ki véleményét. Főbb ellenvetései: Salgótarján nem tartozhat Borsodhoz, Hajdú és Szabolcs megyét össze kell vonni, Zalaegerszeg nem látszik megfelelő megyeszékhelynek. Véleménye szerint a megyék számát 9-10-re kell csökkenteni.

1956. május 18-án Rákosi Mátyás a Nemzeti Sportcsarnokban tartott pártaktíván mondott beszédében felvetette a megyék, járások és a budapesti kerületek számának csökkentési lehetőségeit. Nem ismertette az elfogadott keretszámokat, de egyértelműen utalt arra, hogy lényegesen nagyobb területi egységekre van szükség¹⁰.

Rákosi bejelentése után megkezdődött a reform nyilvános ideológiai, politikai és tudományos előkészítése¹¹, növekedett a bizonytalanság a megyei és járási szervezetekben¹². Megindul a különböző beadványok és reformtervek készítése. (Pl. Dombóvár Községi Tanács VB elnöke és titkára levélben fordult a Központi Vezetőség Közigazgatási Osztályához, melyben megküldték saját reformtervezetüket. Két alapelveből indultak ki:

1. a közlekedési hálózat jellege,
2. az új székhelyeknek a megyék központjában kell lenniük.

Tervezetükben Celldömölk, Dombóvár, Hatvan, Kiskunhalas, Nyíregyháza, Szeghalom, Székesfehérvár lett csak megyeszékhely¹³.

A területi reform állami előkészítése a PB határozata után kezdődött meg. Apró Antal a PB tagja, miniszterelnök-helyettes 1956. május 28-án előterjesztéssel fordult a Minisztertanácshoz egy kormánybizottság megszervezése érdekében. A Területszervezési Kormánybizottság feladata a területi átszervezésekkel kapcsolatos elvi és gyakorlati kérdések irányítása kell hogy legyen. A Minisztertanács 1956. május 29-i határozatával létrehozta a Területszervezési Kormánybizottságot. A bizottság elnöke Apró Antal, titkára Varga András, tagjai: Bata István, Beér János, Berei Andor, Egri Gyula, Erdei Ferenc, Fekete Mihály, Matolcsi János, Olt Károly, Piros László, Pongrácz Kálmán, Szabó János lett. A területi reform kidolgozásának határidejét a Minisztertanács 1956. augusztus 31-ben határozta meg.

Megalakulásától kezdve a Területszervezési Kormánybizottság intenzív munkához fogott. Május 31-én elkészült munkaprogramja, mely tervezési és végrehajtási időszakokra bontotta a feladatokat, meghatározta a munka menetrendjét. A Területszervezési Kormánybizottság két albizottságot alakított: Markos György vezetésével a megyerendezés alapelveit és kereteit, Erdei Ferenc irányításával a járásrendezési terveket dolgozták ki. Minden főhatóság tárcamegbi-

zottat delegált a Területszervezési Kormánybizottsághoz, akik a szakterületükön felvetődő kérdésekkel, adatfeltárással és adatszolgáltatással segítették a munkát.

A szélesebb közvélemény a Szabad Nép június 24-i számából értesülhetett a Területszervezési Kormánybizottság tevékenységéről. Apró Antal a bizonytalanságok eloszlátása érdekében részletesen foglalkozott a tervezett reform céljaival, összetevőivel¹⁴.

Az albizottságok alig egy hónap alatt elkészültek a munkával. A bizottság július 6-i ülésén már az új megyék kialakítása és elnevezése, a járások területszervezési kérdései szerepeltek a napirenden. A *megyerendezés irányelvei* c. előterjesztés szerint a megyebeosztás elaprózott, drágítja az igazgatást, akadályozza a területi szervek teljesebb gazdasági önállóságának kibontakozását is. A megyék területének meghatározásakor az alábbi alapelvekből indultak ki:

1. A megyék területének kialakításakor törekedni kell arra, hogy az igazgatási beosztás lehetőleg egybeessen a gazdasági körzettel, az országon belül kialakult vagy kialakulóban lévő földrajzi munkamegosztás alapegységeivel. A területi alapegységek kialakításakor nemcsak egy-egy tényezőt, hanem a gazdasági, társadalmi, termelési stb. tényezők összességét, az adott területnek a népgazdaság egészében betöltött szerepét kell figyelembe venni. Nemcsak a jelen helyzet mérlegelendő, hanem a jövő (10-15 év) fejlődési perspektívája is.

2. Különös figyelmet kell fordítani a közlekedési és szállítási szempontokra, a központok és alközpontok megközelíthetőségére.

3. A gazdasági tényezők mellett elsőrendű fontosságúak a politikai szempontok (az ipari munkásság elhelyezkedése, súlya stb.), valamint a szociális és kulturális adottságok.

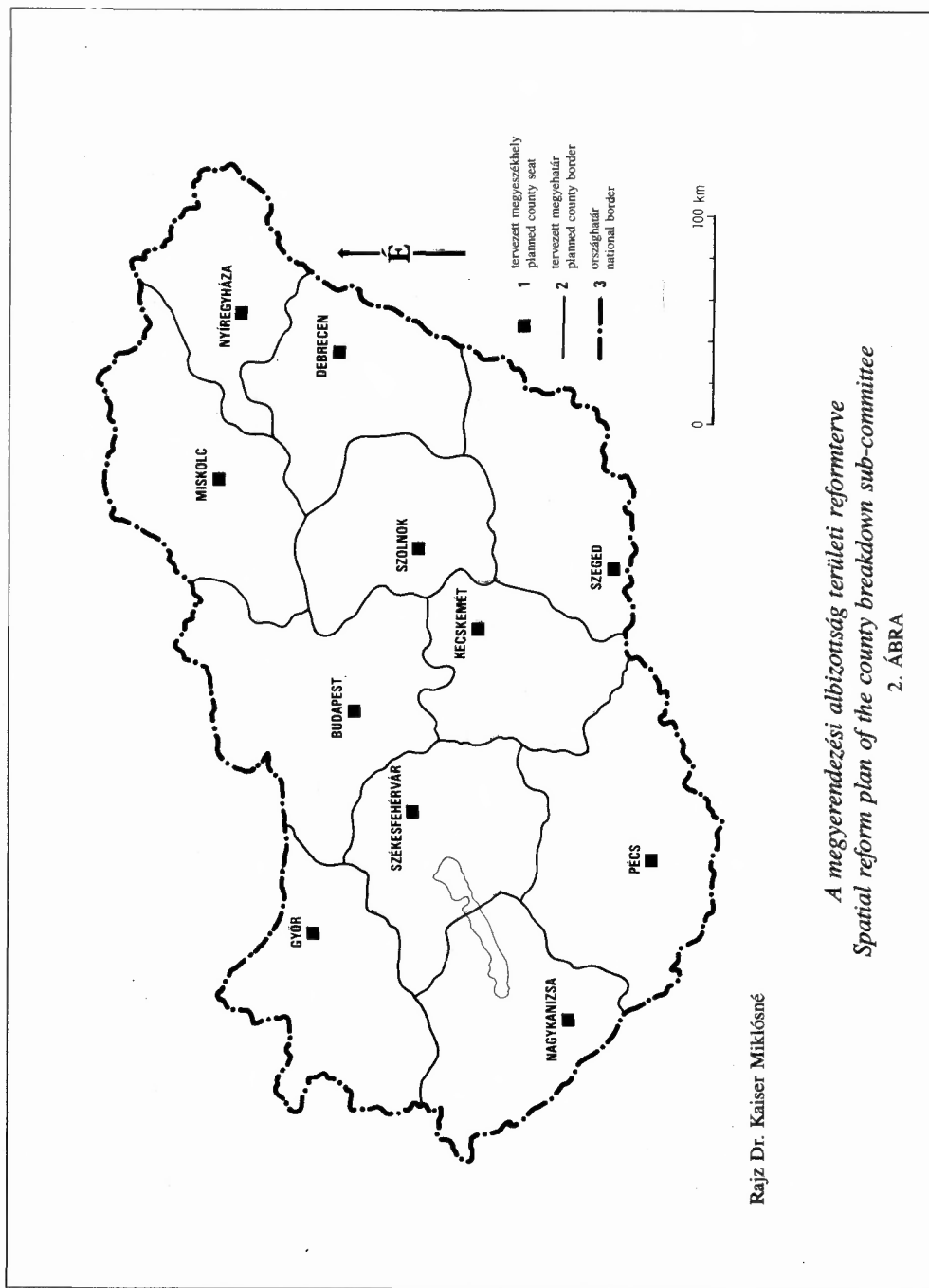
4. Az egyes alapegységek számának, területi nagyságának és lakosságszámának meghatározásakor messzemenően figyelembe kell venni az eredményes igazgatási tevékenység, a vezetés és szervezés követelményeit.

5. A megyéknek lehetőleg egy-egy már meglévő és jelentős fejlődési lehetőségekkel rendelkező nagyobb település — mint központ — körül kell kialakulniuk. A nagyobb városokat közvetlenül a felsőbb vezetés irányítása alatt kell továbbra is működtetni. A tervezéskor a körzetet és a kiemelt nagyobb várost egységként kell kezelni.

Az előterjesztés 8 megye (Csongrád, Heves, Komárom, Nógrád, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém) megszüntetésére és 11 új megye kialakítására tett javaslatot (2. ábra). Minden tervezett megyét röviden értelmez az alapelvek függvényében. Figyelemre méltó, hogy a javaslatban — a korábbival ellentétben — Szeged és Nagykanizsa szerepel megyeszékhelyként.

Markos György a július 6-i ülés előtt levélben fordult Erdei Ferenchez, melyben kifejti a megyetervvel kapcsolatos észrevételeit, aggályait, amelyeket marxista tudományos lelkiismeretével összeegyeztethetetlennek tart. Markos szerint a bizottság elfogadta a megyerendezésre vonatkozó előzetes irányelveit, ezzel szemben a megyék tagolására vonatkozó tényleges javaslat csak egészen elmosódottan tartalmazza azokat, praktikus és napi politikai célokat követve és opportunista módon alakítja ki a megyék határait. Legfontosabb ellenvéleménye, hogy Pest megyét nem kell óriássá tenni, amúgy is túlsúlyos a szerepe. A megye nem foglalhat mást magában, mint a fővároshoz közvetlenül kapcsolódó városellátó jellegű mezőgazdasági területeket. Kérdéses számára Hajdú és Szabolcs-Szatmár külön tartása, a kaposvári járás Baranyához, a tapolcai Zala megyéhez csatolása is.

A *járási területrendezés irányelvei* c. anyag 11 oldal terjedelmű, sok tekintetben átgondoltabb, koncepciózusabb, mint a megyerendezési. Erőteljesen érződik rajta a munkabizottság

vezetőjének — Erdei Ferencnek — a hatása. Sokszínűen, nemzetközi összehasonlításban vizsgálja a magyar járásrendszer történeti, közigazgatási kérdéseit, külön kitér a *városkörnyékiség*, a községek város alá rendelésének problematikájára.

A járási területrendezés irányelveiként elfogadták:

1. A járások területe minél nagyobb mértékben essék egybe egy-egy összefüggő gazdasági körzettel, s hogy igazgatásuk magasabb színvonalon és nagymértékben önálló hatáskörrel szervezhető legyen — a járások területét növelni kell. Olyan járási egységeket kell kialakítani, hogy a megyei igazgatási hatásköröket az elérhető legnagyobb mértékben járási szintre lehessen levinni.

2. Figyelembe kell venni a városi központokat és azok kialakult vonzásterületét, a közöttük fennálló sokoldalú kapcsolatokat.

a) Legyen olyan központi város, amelyhez kiépült közlekedési hálózat köti a járás területét. Ahol ilyen kiépült központi város nincs és a terület nem tartozik közelebbi központ vonzásterületébe, ott a központtá fejlesztés szempontjából legfejldőkésebb községet kell járási székhellyé kijelölni.

b) A járások, mint gazdasági körzetek, a helyi viszonyok szerint, egyaránt lehetnek egységes vagy egymást kiegészítő gazdasági területek, és nagymértékben figyelembe kell venni az e téren kialakult hagyományos viszonyokat, valamint a fejlesztés távlatait. Lehetőleg el kell kerülni az egységes termőfaják feldarabolását, kivéve, ha azok nagysága meghaladja egy járás méreteit.

3. A jelenlegi járási keretektől kell kiindulni és csak indokolt változtatásokat lehet végrehajtani olyan esetekben, amikor a jelenlegi határok nem felelnek meg a tényleges gazdasági összefüggéseknek, vagy nincs fejlődőképes központjuk, illetőleg túl kicsi egységek ahhoz, hogy megfelelő szintű járási igazgatási hatáskörrel legyenek felruházhatók.

4. A járások területrendezése során meg kell oldani a járások és a járási jogú városok ellentétét. Érvényesíteni kell azt az elvet, hogy minden olyan várost, amelyet valamilyen különleges indokból nem kell kiemelni a járás alól, a járási igazgatás alá kell rendelni. Számukra járás alá tartozó városi jogállást kell kialakítani. Így mintegy 120 járási szintű területi egység lenne.

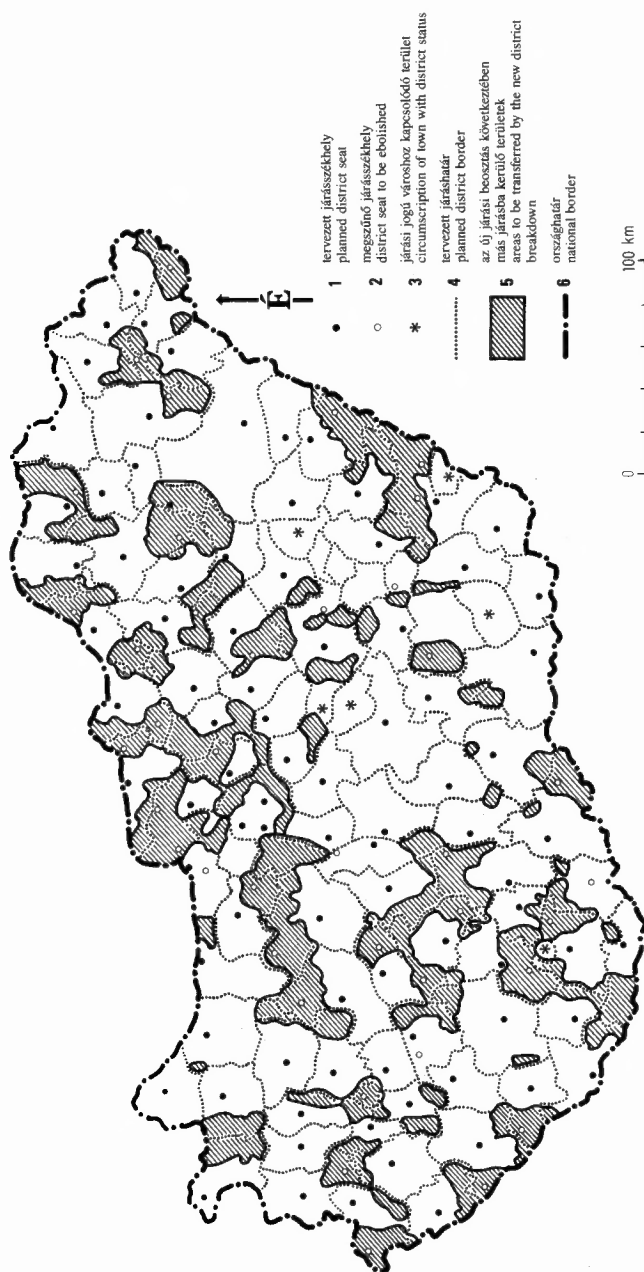
5. A területrendezés nem valósítható meg csupán az igazgatási határok megváltoztatásával. Elengedhetetlenül szükséges, hogy a területrendezéssel együtt néhány alapvető igazgatási kérdés is megoldást nyerjen.

a) Az új járások hatáskörét minisztertanácsi határozatban újból meg kell állapítani, figyelembe véve, hogy a megyei hatáskör döntő részét le kell adni a járásokhoz. A hatásköri rendezést úgy kell végrehajtani, hogy általános közigazgatási ügyekben a község és város legyen az elsőfokú hatóság, míg a járás irányító jogkört és a gazdasági irányítás tekintetében kiterjedt hatáskört, széles önállóságot kapjon.

b) A megyei jogú városok mellett a területrendezésről szóló törvényben új városi jogállást (járás alá rendelt város) kell létesíteni. Ezek önállósága a lehetőség szerint nagy legyen, viszont a járásba beépülnének, másodfokú hatóságuk a járási tanács és igazgatási szervei lennének.

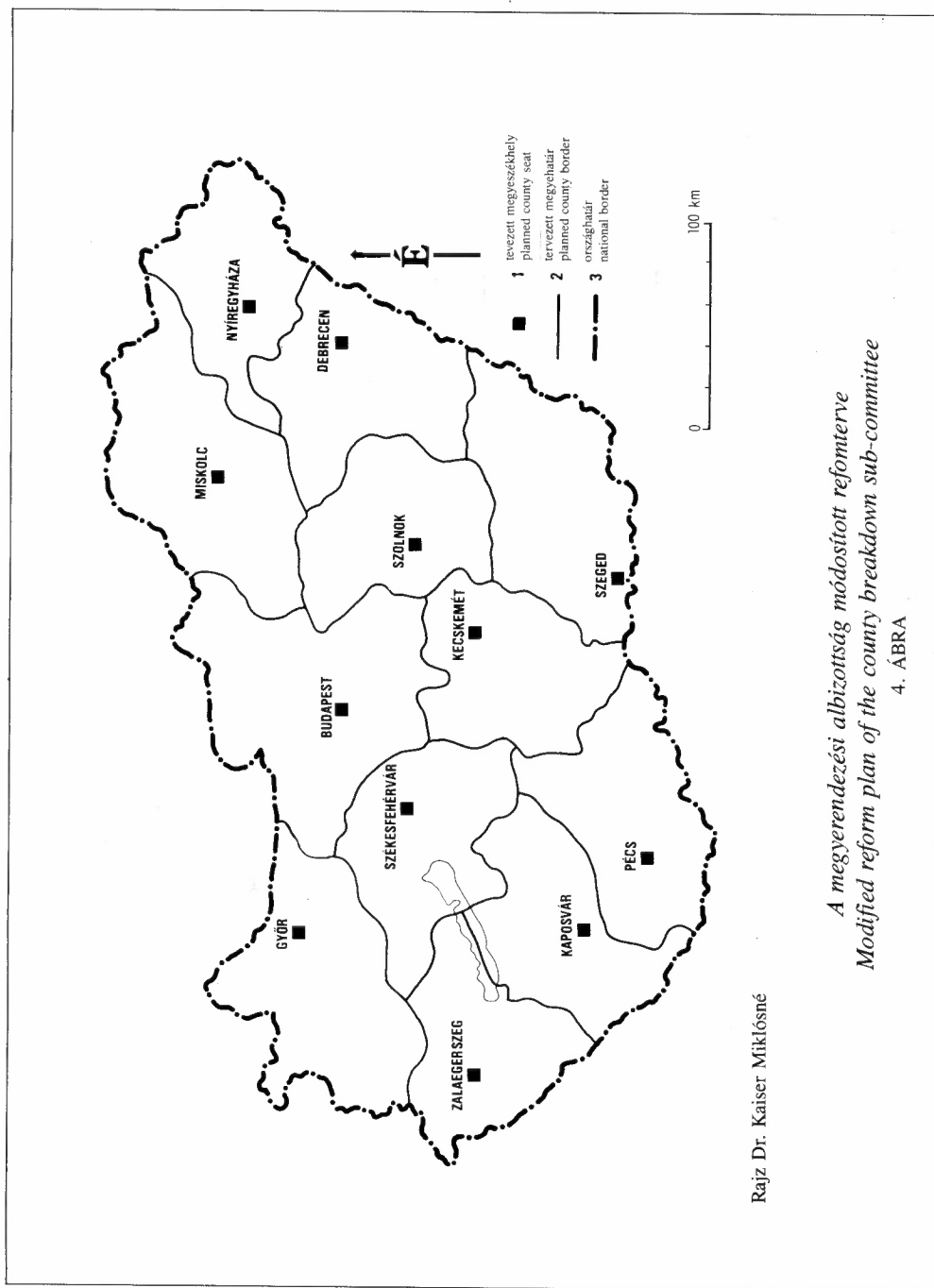
c) „... szükséges, hogy újból életre hívjuk a városkörnyéki községeket. Az ilyen községeket

Rajz Dr. Kaiser Miklósné

A járásrendezési albizottság járásrendezési reformterve
District breakdown reform plan of the district breakdown sub-committee
3. ÁBRA

a város külső területének kell tekinteni és községi tanács megtartásával, a járási hatáskör tekintetében a városi tanács alá kell helyezni”.

6. A megyei és járási területrendezés elkerülhetetlenné teszi a községek és városok területrendezését és igazgatási hatáskörük fejlesztését, ezt legkésőbb 1957-ben végre kell hajtani.

Az előterjesztés alternatív. Úgy ítélik meg, hogy a járási területrendezés 2 változatban oldható meg. Az A variánsban a járások száma 90, a járási jogú városoké 58, így összesen 148 járási szintű egység jönne létre az 5 megyei jogú város és a főváros mellett (3. ábra). A B variáns szerint a járási jogú városok nagyobb része a járási tanács alá kerülne, ezzel párhuzamosan kialakulna a városkörnyéki területi rendszer. Ebben az esetben 92 járás, 18 járási jogú város maradna, így 113 járási szintű egységgel, 5 megyei jogú várossal és a fővárossal kellene számolni. A járás alá rendelt városok száma 50 körül alakulna. A B változat szerint járási jogú város lenne: Baja, Békéscsaba, Eger, Kaposvár, Kecskemét, Nagykanizsa, Nyíregyháza, Ózd, Salgótarján, Sopron, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Sztálinváros, Tatabánya, Veszprém, Zalaegerszeg (Gyula, Hódmezővásárhely, Karcag, Nagykőrös városkörnyéki községekkel is rendelkeznének)¹⁵.

A járásrendezési munkabizottság az elméleti és gyakorlati kérdések széleskörű megvitatása után az A változat mellett foglalt állást úgy, hogy javasolta néhány megoldás ismételt áttekintését.

A Területszervezési Kormánybizottság döntött arról, hogy a kidolgozott, megvitatott és jóváhagyott terveket (4. ábra) egyeztetni kell a minisztériális és megyei szervekkel. A megyékben ötagú bizottságot kellett létrehozni párt- és tanácsi vezetőkből, s július 15-ig be kellett fejezni a véleményegyeztetést a megyét érintő kérdésekben. A minisztériumokkal, országos hatáskörű szervekkel július 31-ig kellett lezárni az egyeztetési munkát. S ezek után a Területszervezési Kormánybizottság a végleges, jóváhagyott tervezetet augusztus 15-én a Minisztertanács elé kívánta terjeszteni, s az országgyűlés szeptember 15-20 között vitatta volna meg és hagyta volna jóvá a területrendezési reformot.

Apró Antal július 11-én az MDP Központi Vezetőségéhez intézett beszámolójában összefoglalta a megyei, járási és budapesti kerületi beosztás ésszerűsítésével kapcsolatban végzett munkát. A Központi Vezetőség 1956. július 18-21-i ülésén a területrendezési kérdések is napirendre kerültek. Úgy ítélték meg, hogy a közigazgatási egységek átszervezése rosszkor került a felszínre, sok bizonytalanságot és zavart okozott. A kellő körültekintést szorgalmazták az ügyben (Szabó 1986), de a határozatok végül is állást foglaltak a területrendezés szükségessége, a munka folytatása mellett¹⁶.

A Területszervezési Kormánybizottság tagjai az előre meghatározott ütemterv szerint megkezdték a tervezet egyeztetését a központi és a megyei szervekkel. A központi szervekkel szinte zökkenő nélkül folytak le az egyeztetések, sőt az egyes minisztériumok még további összevonásokat is javasoltak. Azokban a megyékben, amelyek a tervezet szerint megmaradnak, szintén nem került sor keményebb ütközésekre.

Az érdemi feszültségek a megszüntetésre ítélt megyékben jelentkeztek, általában élesen tiltakoztak a megszüntetés ellen. A tiltakozásnak többféle módja és szintje alakult ki: egyesek személyesen keresték fel Apró Antalt és így próbálták meggyőzni a terv elhibázott jellegéről. Mások még magasabb helyen tiltakoztak, ill. kerestek pártfogót. Voltak olyan megyék, amelyek

tudományos elemzéssel támasztották alá tiltakozásukat és indokolták a központi terv elhibázott jellegét, önálló terveket dolgoztak ki.

Különösen erős tiltakozó mozgalom alakult ki Vas és Veszprém megyében. Az MDP Veszprém Megyei Bizottsága és a Veszprém Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága javaslattal fordult a Területszervezési Kormánybizottsághoz a Dunántúl területrendezését illetően, különös figyelemmel a közép-dunántúli iparvidék és a Balaton egy területi egységbe való foglalásával, egy nagy területű központi Veszprém megye kialakítása tárgyában. A 16 oldal és 1 ábra terjedelmű anyagban a veszprémiek vitatják, ill. cáfolják a vitára bocsátott tervet. Egy nagy, központi Veszprém megyét kell kialakítani és körülötte kell létrehozni a periférikus megyéket a Dunántúlon. Tervezetük szerint Veszprém megye lenne a Dunántúl legnagyobb megyéje (1.195.000 kh) körülötte Győr-Sopron, Vas-Zala, Somogy, Pest dunántúli része és Baranya alkotná a Dunántúl közigazgatási területét. Részletesen kidolgozták a tervezett nagy Veszprém megye járásbeosztásának tervét is.

Vas megye vezetése egy Szombathely székhelyű „egységes tájjellegű és gazdasági adottságú megye” kialakítására tett javaslatot. A megye felölelte volna az akkori Vas megye területét, Zalából a Pacsa-Rédics vonalig terjedő területeket, Győr-Sopronból a soproni és a kapuvári járást, Veszprém megyéből a devecseri és a sümegi járásokat.

A Területszervezési Kormánybizottság kibővített ülésére meghívták a javaslattevő megyék képviselőit is — érdemben foglalkoztak a javaslatokkal, pontról-pontra vitatták az érveket. Külön tárgyalták a Közép-Dunántúl és a Balaton igazgatásának kérdését. Megállapították, hogy a Közép-Dunántúl egy megyét képez a Területrendezési Kormánybizottság terve szerint is, de nem Veszprém, hanem Székesfehérvár székhellyel, amely minden tekintetben fejlettebb mint Veszprém. A Balaton egységes megyébe foglalása mindenképpen gondot jelent. Úgy foglaltak állást, hogy nem lehet egy megyébe szervezni, több központ kell a Balaton körül, azt azonban javasolták, hogy egy központi szervezetet kell létrehozni a Balaton kiemelt fejlesztésére.

Hasonló részletességgel vitatták meg a szombathelyi vezetés előterjesztését is. A bizottság végül is hosszas és éles vita után elutasította a megyei javaslatokat.

A Politikai Bizottság augusztus 16-i ülésén ismét áttekintette az átszervezés munkálatait. Apró Antal feljegyzése szerint a PB ülés a 12-es felosztás mellett döntött, nem kell a további összevonásokat erőltetni. A PB állást foglalt amellett is, hogy Békés-Csongrád egyesített megye székhelye Hódmezővásárhely maradjon. El kell készíteni a budapesti átszervezés tervét is, az egész anyagot együtt kell látni és tárgyalni. A Balaton fejlesztésére létre kell hozni egy tanácsot, vagy bizottságot, amely terveket készít és irányt szab a Balaton-környék fejlesztésének. Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy nem lenne-e jobb, ha Szombathely Zala megyéhez kerülne. Át kell tekinteni ismét a Tata-Dorog és a Baja problémát. Meg kell vizsgálni, hogy Pest megye nem túlzottan nagy-e, s nem kellene-e bizonyos részeket Szolnokhoz vagy Borosodhoz csatolni. Kérdésként teszi fel a PB: szükséges-e, hogy Bács megye rövid szakaszon határos legyen Jugoszláviával. Nem lenne-e jobb, ha csak két megyéhez tartozna az alföldi jugoszláv határ.

Folytatódtak a beadvány benyújtások és a küldöttségjárások. Cegléd tiltakozott az ellen, hogy elcsatolják Pest megyétől. Minden kapcsolata és érdeke oda köti. A szegedi vezetés egy beadványcsomaggal fordult a Területrendezési Kormánybizottsághoz, amelyben követelte, hogy Szegedet nyilvánítsák megyeszékhellyé. Mindenre kiterjedően indokolták ennek létjogosultsá-

gát és egy országos megyebeosztási tervet is mellékeltek követeléseikhez. A beadvány hangneme roppant éles, megfogalmazásai kemények: "... egyszer beszéljünk már nyíltan erről — ... Szeged mostoha gyermeke a kormánynak. ...", "... a szegedi dolgozók tehetnek-e arról, hogy Horthy innen indította el majd 40 éve az ellenforradalmat? Emiatt kell egy jobb sorsra érdemes várost büntetés alatt tartani? Szinte már fáj az a mellőzés, amely Szeged dolgozóit lépten-nyomon éri". Követelték, hogy rehabilitálják Szegedet, mely a leginkább megszenvedte a Tito-ellenes hajszát. Ugyanakkor „Szegednek ... megyeszékhellyé történő kijelölése egyenesen szimbóluma lehetne a két ország új viszonyának”¹⁷.

Apró Antal a tárcamegbízottakkal kivizsgálhatja a szegedi beadványban szereplő érveket és megállapítja, hogy azok minden tekintetben megfelelnek a valóságnak. Apró úgy véli, hogy a szegedieknek igazuk van, kéri Révai József véleményét az ügyről, mert úgy ítéli meg, hogy azt esetleg ismét a PB elé kellene vinni.

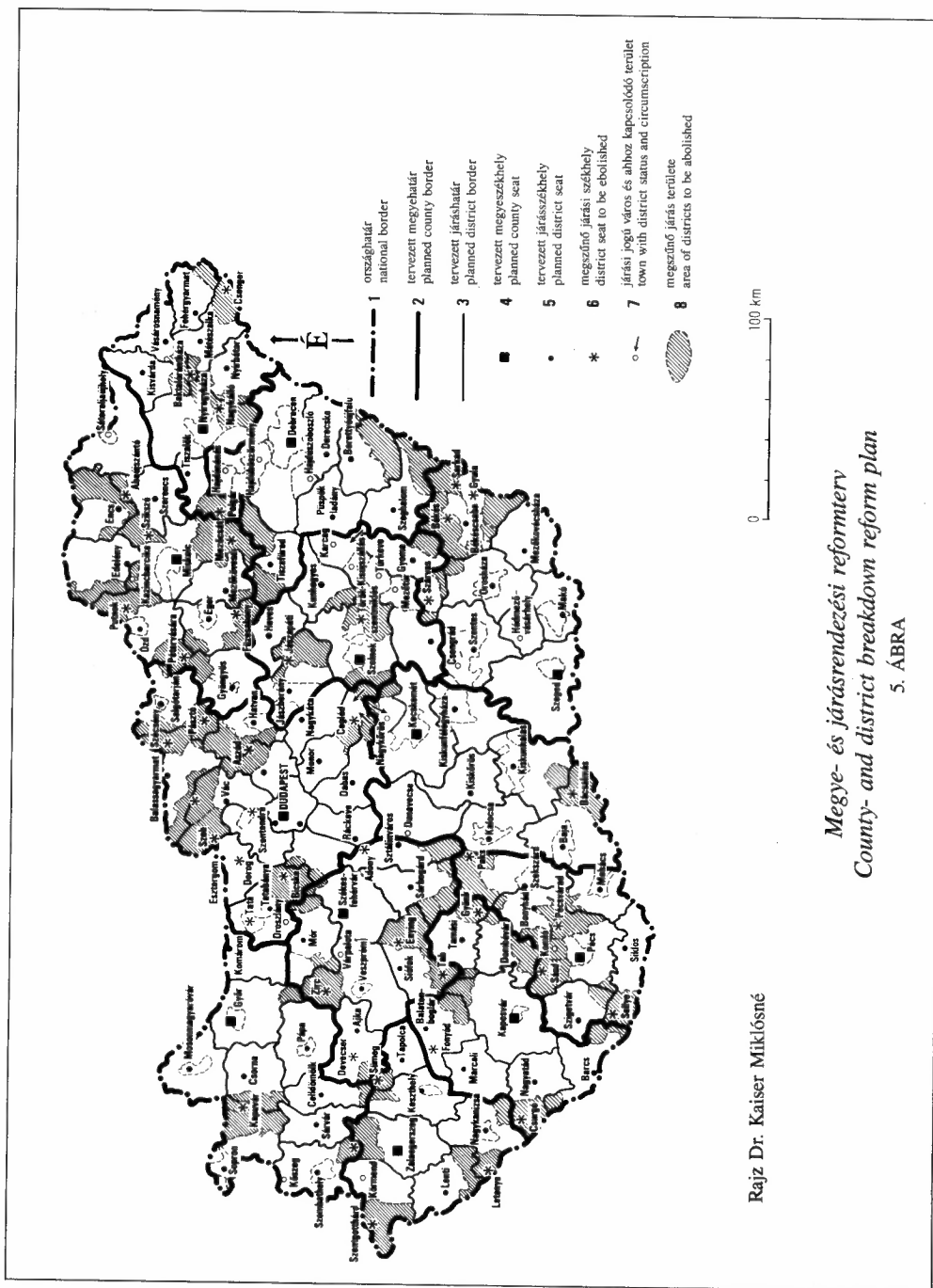
Augusztus végére a bizottságon belül tisztázódott a megyék és járások átszervezésének konkrét menete, tartalma, elkészültek a korrigált beosztások, befejeződtek a kiegészítő vizsgálatok. Augusztus 28-án már előterjesztést dolgoztak ki a területátszervezés idejére kinevezendő kormánybiztos feladatait illetően. Megyei kormánybiztosoknak azokat a személyeket akarták kinevezni, akik az új megyék VB elnökei lesznek. Működésüket a területrendezésről szóló törvény elfogadása után kezdték volna meg és az új VB-k megválasztásáig, 1957. január 6-ig tevékenykedtek volna.

Szeptember első napjaitól kezdve Budapest rendezésének kérdései szerepelnek a Területszervezési Kormánybizottság napirendjén. A területszervezés legnagyobb nehézségét abban látják, hogy az 1950-es rendezéskor az osztályszempontok kerültek túlhangsúlyozásra (Halász 1949), másrészt az akkor Budapesthez került falvak minden tekintetben élvezik a főváros által nyújtott előnyöket. A rendezést azzal is alá kívánták támasztani, hogy összehasonlították Budapest közigazgatását Moszkváéval és megállapították, hogy Budapest közigazgatása elaprózott és drága. Moszkva sokkal nagyobb és népesebb, és ott csak 23 kerület van, egy-egy kerület lakossága meghaladja a 200 ezer főt.

A közigazgatás racionalizálása érdekében egyrészt le kell választani a korábban Budapesthez csatolt falvak egy részét, másrészt a megmaradó kerületeket össze kell vonni. A leválasztásokkal (Sashalom, Rákosszentmihály, Mátyásföld, Cinkota, Rákosliget, Rákoscaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Pestimre, Soroksár, Budatétény, Nagytétény, Hidegkút, Békásmegyér) a főváros területe 52.120 hektárról 33.680 hektárral csökkenne, ugyanakkor népessége 1.751.000-ről csak 1.594.200 főre. A kerületek összevonására 13-as és 14-es alternatívát dolgoznak ki. A belső kerületek lélekszáma 200 ezer fő körül, a külső kerületeké 50 ezer, távlatilag 100 ezer fő körül alakulna.

Gond van az elcsatolásra ítélt területek közigazgatási beosztásának kialakításával. Egy részből négy járási jogú várost alakítanának ki, három pedig önálló községgé nyilvánítanának és a budai járásba osztanák be őket. Megfogalmazzák, hogy „... ellátás, kommunális szolgáltatások (tarifa), közlekedés terén ugyanazt kell biztosítani a jövőben is a lecsatolandó területek lakosainak, mint Budapest lakosainak”.

A közigazgatási átszervezés lehetősége Budapesten is ellenállást váltott ki. Az összevonásra ítélt kerületek apparátusa nem értett egyet az összevonási elképzelésekkel. Budapest XVII. kerülete emlékiratot intézett a kormánybizottsághoz, amelyben idézte az 1949-1950-es rendezés

ideológiai és osztálytartalmát, és tiltakoztak az elcsatolás ellen: „Úgy érezzük, hogy a szocialista törvényesség betartásához az is hozzátartozik, hogy mielőtt egy ilyen fontos területrendezésre kerülne sor, a lakosság véleményét figyelembe vegyék...”. Érveiket összegezve: „Demokrácia egyenlő a népakarral. 42.000 ember nevében akarjuk, hogy kerületünk továbbra is a Főváros egyik kerülete legyen!”¹⁸

A Fővárosi Tanács erőteljesen szorgalmazta a falusias jellegű területek lecsatolását. Ezeket a területeket perspektivikusan sem lehet a főváros szintjére felhozni. Ugyanakkor kategórikusan igényelték: „Szükséges, hogy a Fővárosi Tanácsnak a városkörnyékre telepítési, közlekedési, közműfejlesztési, egészségügyi és mezőgazdasági vonatkozásban olyan hatásköre legyen, amely biztosítja a főváros lakosságának érdekeit. E kérdés részleteit a Fővárosi Tanács és a Pest Megyei Tanács két hónapon belül kidolgozza”.

A fővárosi területrendezés ügye is vitákat váltott ki a kormánybizottság ülésein. E kérdésben kikérték Harrer Ferenc véleményét is. Apró Antal feljegyzéseiből úgy tűnik, hogy az adott körülmények között Harrer az elcsatolás mellett foglalt állást, ezzel mintegy szembekerülve korábbi évtizedes törekvéseivel. A tárgyalások és egyeztetések végén a 14 kerület mellett foglalt állást. A Fővárosi Tanács ragaszkodott a falusias jellegű települések lecsatolásához, egyedül Pestimrért volt hajlandó „visszavenni”, s fenntartotta igényét a városkörnyéki terület ügyeibe történő „beleszólásra”, de „ezt a kérdést nem egymás hatáskörébe való beavatkozással, hanem közös munkával” kívánták rendezni.

A Területszervezési Kormánybizottság feladatköre kibővült, amikor a Minisztertanács 3541/1956. sz. határozatával megbízta a kormánybizottságot a hatáskörök rendezésével is. Beér János vezetésével új albizottság alakult. A Hatásköri Albizottság megkezdte a tanácsi hatáskörök áttekintését, de hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a tanácsi hatáskörök csak akkor dolgozhatnak át következetesen, ha az államigazgatás más területein is sor kerül a hatáskörök rendezésére. A bizottság szerint át kell gondolni a központi igazgatás teljes rendszerét is a hatáskörök tisztázása érdekében, össze kell gyűjteni a teljes élő joganyagot.

A Hatásköri Albizottság megállapította, hogy a hatáskörök rendezése 1956. december 31-ig nem végezhető el, az sokkal hosszabb időt és nagyobb munkát igényel. Két lépésben kell elvégezni:

1. 1957. január 1-ével a területi reform életbelépésekor a tanácsi hatásköröket és a VB apparátusát úgy kell megkonstruálni, hogy szervezetiileg és hatáskörileg tükröződjének azok az intézkedések, amelyeket a MT, ill. a minisztériumok 1956. október 15-ig hoztak.

2. A teljes rendezést 1957. december 31-ig kell végrehajtani. A Hatásköri Albizottság szükségesnek ítélte a községi tanácsok helyzetének áttekintését is, és a tanácsi munka színvonalának emelését.

A területrendezési terv sorsa

A területrendezési terv, ha néha kapkodva is, kemény viták és az érzelmeket sem nélkülöző érdekellentétek között elkészült (5. ábra, 2. táblázat). A közreműködő tudományos kutatók, egyetemi oktatók „hozták” azt a szakmai ismeretet, amit a magyar tudomány az adott időszakban nyújtani tudott. Ez korántsem volt abszolút tudományos alap, de biztosította a viszonylag széles szakmai hátteret.

2. táblázat

A tervezett megyék fontosabb igazgatási adatai

Megye	Népesség 1949. jan. 1.	Terület kh(ezer) 1956.	Járások száma jan. 1.	Városok száma	Községek száma
Baranya-Tolna	386	988	6	3	355
Bács-Kiskun	618	1507	7	6	109
Békés-Csongrád	692	1371	6	8	117
Borsod-Heves	722	1615	9	5	436
Fejér-Veszprém	501	1323	7	4	237
Győr-Vas	718	1455	9	7	418
Hajdú	580	1322	6	3	101
Pest	1246	1895	13	15	387
Somogy	427	1222	7	1	280
Szabolcs	572	1076	7	1	237
Szolnok	560	1231	6	7	93
Zala	446	1024	6	3	428
Budapest	1476	63			
Debrecen	111	78			
Miskolc	109	39			
Pécs	88	25			
Szeged	86	19			
Összesen	9205	16166	89	68	3199

A kidolgozott területrendezési terv most már a politikai szféra döntésmechanizmusának a körébe került. A politikai vezetésen belül eltérően ítélték meg a területi reform életbeléptetésének lehetőségeit, ill. szükségességét. 1956 október elején Hegedüs András és Kádár János aggodalmukat fejezték ki, fenntartásaikat hangsúlyozták. Apró Antal kitartott a reform bevezetésének szükségessége mellett, de azt is elismerte, hogy a megyei pártszervek nagy többsége nem támogatja a reform bevezetését. Fennállt annak a veszélye, hogy a megyei pártbizottságok bizonytalansága átkerüljön a tanácsokra és a megyei képviselőcsoportokra. A képviselőcsoportok lényegi módosítások benyújtását fontolgatták. Ezért Apró Antal maga is javasolta a korábbi PB határozatok módosítását, de ragaszkodott ahhoz, hogy egy későbbi időpontban, amikor az ország politikai, gazdasági életében kevesebb zavaró tényező lesz, a reformot be kell vezetni¹⁹.

A megromlott gazdasági és a fokozódó belpolitikai bizonytalanságot látván a politikai vezetés úgy döntött, hogy nem terjeszti az Országgyűlés elé elfogadásra a kidolgozott területi reformot. Az 1956. október 12-i közlemény tudatja, hogy „A Minisztertanács a következő években nem tartja célszerűnek a területátszervezés végrehajtását, mert ez megnehezítené, hogy minden erőnket a népgazdasági feladatok sikeres megoldására, a szocialista demokratizmus fejlesztésére fordítsuk”²⁰.

A zavarodottságra jellemző, hogy a közlemény megjelenésekor a Szabad Nép egy cikkében még mint napirenden szereplő kérdés jelenik meg a területi reform, majd a következő napon a Szabad Nép egy elvi jellegűnek tűnő állásfoglalást közöl, amelyben kifejtik, hogy „Az ideai területrendezés gondolata az ország nagy demokratizálási és egyszerűsítési folyamatának jegyében született”, sok tekintetben helyes és szükségszerű próbálkozás volt, de idő előttinek tekinthető, kevés volt az idő az előkészítésére. Nem utasítja el a területrendezés szükségességét, csak komolyabb előkészítést és fokozatosságot helyez kilátásba, ill. igényel²¹.

A területrendezés lekerült a napirendről, de ha figyelmesen tanulmányozzuk az 1957 utáni közigazgatási területszervezési intézkedéseket, jónéhány esetben felfedezhetők az 1956-os reformtervekben szereplő megoldások. A hatáskörök leadása a helyi tanácsoknak, az államigazgatási eljárásról szóló törvény pedig a reform elemeként megvalósult.

Jegyzetek

¹ A tanulmány levéltári forrásbázisát elsődlegesen az Új Magyar Központi Levéltár anyaga képezi. Apró Antal miniszterelnök-helyettes: XIX.-A-Z-gg. törzsszám. 23 d. XVI/7. tétel: Magyarország közigazgatási beosztásának átalakítására vonatkozó javaslatok, feljegyzések, jegyzőkönyvek, térképek 1956. Az iratanyag rendezett, de az egyes iratoknak nincs folyó számozása. A politikai, pártpolitikai folyamatok feltárásához felhasználhattam az MSZMP KB Párttörténeti Intézete Archívumának rendelkezésemre bocsátott iratanyagát. A két levéltári forrás között jelentős átfedések vannak, hiszen Apró Antal a Területrendezési Kormánybizottság elnöke, PB tagként szinte minden fontos irat másolatát „hivatalból” megkapta. Az egyes forrásokra külön hivatkozom.

² PI Archívum. PB/1170. mikrofilm. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1953. I. 22-én du. 5 órákor tartott üléséről. Előterjesztés az ország új megyei beosztásáról. PI Archívum. 276. 53/113.ö.e. térképek.

³ A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának rövidített jegyzőkönyve. 1954. május 24–30. Szikra, Budapest, 1954. 375 o.

⁴ Uo. 70 o.

⁵ Uo. 210–271.

⁶ Vitaülés a területrendezés kérdéseiről. — *Állam és Igazgatás*, 1955. VII. évf. 96–101.

⁷ Előterjesztés a Politikai Bizottsághoz 8. járás megszüntetésére. Budapest, 1955. december 17. Új Magyar Központi Levéltár, XIX.-A-Z-gg. 23 d. XVI/7.

⁸ Apró Antal levele Rákosi Mátyáshoz és a PB tagjaihoz. Budapest, 1956. IV. 13. Új Magyar Központi Levéltár. Uo. A levélhez Apró mellékelte a javaslattervezetet, kérte, hogy a PB tűzze napirendre a kérdést, és elvileg foglaljon állást, hogy helyes-e, időszerű-e egy ilyen munkát elkezdni. Apró Antal szerint időszerű a munka, fél év alatt elő lehet készíteni és 1957. I. 1-vel be lehet vezetni a reformot.

⁹ PI Archívum. PB/236. 8. Mikrofilm. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1956. május 4-én tartott üléséről. Javaslat a Magyar Népköztársaság megyei beosztásának egyszerűsítésére.

¹⁰ *Szabad Nép*. 1956. XIV. évf. 139. sz. május 19.

¹¹ Beér (1956/a, 1956/b), Markos (1956), Kovács — Markója (1956) cikkei, ill. „A területrendezés alapkérdései és módszerei” c. anyag (Kézirat, Budapest, 1956. 15 o. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet Könyvtára, X. 3552.)

¹² A nyugtalanságot érzékelve a Központi Vezetőség Titkársága már május 26-i körlevél-tájékoztatójában igyekezett megnyugtani a kedélyeket. Közlök a megyékkel, hogy „... az átszervezés csak kidolgozás alatt áll és bevezetésére 1957. január 1-én kerül sor”.

PI Archívum PB 236.8. mikrofilm. 81 o.

Röviden a területrendezésről. Pártélet. 1956. I. évf. 9. sz. 59–60.

¹³ A levelet és a térképmellékletet a Közigazgatási Osztály kivizsgálás és felhasználás céljából átadta Apró Antalnak. Apró Erdei Ferencnek adta ki véleményezésre, aki a javaslatot „a formalista gondolkodás elrémisztő példája”-nak minősítette.

¹⁴ *Szabad Nép*. 1956. XIV. évf. 175. sz. június 24. A Minisztertanács az Országgyűlés elé terjeszti a területrendezési javaslatot.

¹⁵ A tervezet szerint a következő járásokat alakítanák ki (zárójelben a járáshoz tartozó községek száma és ha van, a járás alá rendelt város neve): csornai (60, Kapuvár, Csorna), győri (52), mosonmagyaróvári (26, Mosonmagyaróvár), soproni (41), celdömölki (35, Celdömölk), körmendi (72, Körmend, Szentgotthárd), sárvári (47, Sárvár),

- szombathelyi (67, Kőszeg), lenti (76), nagykanizsai (72), zalaegerszegi (86), zalaszentgróti (48), Ajka-devecseri (45, Ajka), keszthelyi (35, Keszthely), pápai (54), tapolcai (44, Tapolca), veszprémi (59, Várpalota, Balatonfüred), dorogi (22, Esztergom), komáromi (29, Komárom), tatai (30, Tata, Oroszlány), sárbogárdi (25), székesfehérvári (50), szőlővárosi (15), balatonboglári (32), barcsi (42), Csurgó-nagyatádi (26), kaposvári (77), marcali (32), siófoki (38, Siófok), bonyhádi (42), dombóvári (57, Dombóvár), szekszárdi (29, Paks, Szekszárd), tamási (25), mohácsi (30, Mohács), pécsi (91, Komló), siklósi (74), szigetvári (57, Szigetvár), kecskeméti (18), kiskőrösi (13), kiskunfélegyházi (10, Kiskunfélegyháza), kiskunhalasi (12, Kiskunhalas), Nagykőrös városkörnyékéhez 1 község tartozna, ceglédi (7), monori (17), dabasi (15), dél-budai (15), észak-budai (28, Szentendre), gödöllői (20, Gödöllő), nagykatái (16), pesti (16), ráckevei (16), balassagyarmati (52, Balassagyarmat), salgótarjáni (53), váci (45, Vác), bajai (24), dunavecsei-kunszentmiklósi (14), kalocsai (15, Kalocsa), egri (41), hevesi (17), gyöngyösi (28), hatvani (30), jászberényi (16, Jászberény), edelényi (64), encsi (76), mezőkövesdi (28), sátoraljaújhelyi (55, Sárospatak, Sátoraljaújhely), féhérgyarmati (52), kiskérdai (40, Kiskérd), mátészalkai (31, Mátészalka), nyírbátori (23), nyíregyházi (42), vásárosnaményi (38), debreceni (18, Hajdúszoboszló), derecskei (14), hajdúszági (1, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás), püspökladányi (9), Tiszalök-polgári (10), Karcag városkörnyéke 2 községgel, kisújszállási (7, Kisújszállás, Túrkeve), kunszentmártoni (16), mezőtúri (3, Mezőtúr, Szarvas), szolnoki (25, Törökszentmiklós), tiszafüredi (13), berettyóújfalusi (31), békéscsabai (24, Békés), Gyula városkörnyéke 1 községgel, orosházi (12, Orosháza), szeghalmi (11), szentesi (12, Csongrád, Szentes), Hódmezővásárhely városkörnyéke 2 községből, makói (17, Makó), mezőkovácsházi (19), szegedi (28).
- ¹⁶ Szabad Nép. 1956. XIX. évf. 204. sz. július 23.
- ¹⁷ Szegedet megyeszékhelynek. Beadvány Apró Antalhoz. Szerző és dátum nélkül, 9 o. Új Magyar Központi Levéltár, XIX.-A-z-gg. 23 d. XVI/7.
- ¹⁸ Budapest XVII. kerület lakosságának emlékirata a kerület esetleges elcsatolása ügyében. Budapest, 1956. augusztus. 6 o. Új Magyar Központi Levéltár, XIX.-A-Z-gg. 23 d. XVI/7.
- ¹⁹ Apró Antal levele a Politikai Bizottság tagjaihoz. Budapest, 1956. október 11. PI Archívum. 276. f. 53/308 ö.e.
- ²⁰ Előterjesztés a Minisztertanácshoz a Magyar Népköztársaság területének államigazgatási beosztásáról. 12 o. + mellékletek. PI Archívum 276. f. 76/3. ö.e.
- ²¹ Szabad Nép. 1956. XIV. évf. 284. sz. október 12.

Irodalom

- Beér J. (1956/a) „A Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusának tanulságai és az államépítés feladatai hazánkban” *Állam és Igazgatás* VIII: 257-271.
- Beér J. (1956/b) „Országgyűlésünk munkájának megjavításáról” *Társadalmi Szemle* XI, 6-7: 11-32.
- Beér J. (1962) *A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon 1945-1960* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó) 646 o.
- Bora Gy. (1960) „A rayonkutatás jelentősége és problémája a magyar gazdaságföldrajzban” *Földrajzi Értesítő* IX, 1: 129-141.
- Halász P. (1949) „Budapest főváros új területe” *Állam és Közigazgatás*, I: 536-545.
- Hencz A. (1973) *Területrendezési törekvések Magyarországon* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó) 678 o.
- Katona Z. — Szamel L. (1949) „A megyék új határai” *Állam és Közigazgatás* I: 480-489.
- Kolozsváry V. — Szamel L. (1950) „A járások területének rendezése” *Állam és Közigazgatás* II: 451-465.
- Kovács I. — Markója I. (1956) „A bürokrácia ellen — az államigazgatás munkájának megjavításáért” *Társadalmi Szemle* XI, 9: 12-32.
- Markos Gy. (1956) „A területi tervezés alapelvei és feladatai” *Természet és Társadalom* CXV: 341-344.
- Markos Gy. (1962) *Magyarország gazdasági földrajza* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó) 583 o.
- Szabó B. (1986) *Az „ötnvenes évek”* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó) 319 o.

THE SPATIAL ADMINISTRATION REFORM CONCEPT OF 1956: Geographical Aspects

ZOLTÁN HAJDÚ

The case of reforming the historical spatial breakdown of administration has been raised in Hungary as a scientific, as well as an actual political, question from the 1870s. The post-1945 period, similarly to previous ones, produced a large number of administration reform concepts, but when the administration reform was actually introduced following the communist take-over in 1949, spatial stability, rather peculiarly, was given a high priority and the radical spatial reform was, in fact, postponed.

A radical plan of establishing a spatial structure that would meet the needs of socialist development was formulated as soon as 1953 but due to the evolving political crisis it was struck off the agenda.

A period of corrections, full of contradictions itself, started in Hungarian political development in the summer of 1954 when a critical evaluation of existing structures was begun. The whole set of problems related to administration was reviewed within this context.

Preparations for reforming the spatial breakdown of administration began in the autumn of 1955. At the beginning, only the most restricted circle of the central party apparatus, then the state administration, and finally the representatives of science were involved in this job.

The author provides a detailed analysis of the historical process of the formation of the political and scientific components of the spatial reform concept and the transformation of local ideas.

Central spatial reform plans came across strong oppositions of county party- and council administrations; some counties responded with counter-concepts that were inconceivable earlier. The situation got particularly hot in Csongrád, Vas and Veszprém counties.

The intention to reduce the area of Greater-Budapest created by the 1949 reform represented a special political problem. The leaders and the population of the settlements sanctioned for being detached condemned this intention extremely bitterly, they did not wish to become again 'villagers' from 'capital-dwellers'.

As a result of the deepening internal political crisis, from the summer of 1956, the possibility and the necessity of putting the reform into practice was debated even within the party leadership. At the beginning of October 1956, following sharp debates, the party leaders decided not to introduce the reform plan elaborated for approval to the Parliament, its realization would be postponed.

The insurrection of 1956, then its suppression, created a new situation. The problems and tasks of the so-called consolidation came to the front, that needed stable administration organization and spatial breakdown.

From the beginning of the 1960s, some elements of the reform plan of 1956 were put into practice while some others got off the agenda definitely.

Transl. E. Daróczi

Zalaegerszeg, Megyei Tanács, mellette a megyei Tervező Iroda székháza 1967

Foto Vidovics István MTI